

I. Országgyűlés

25. cím Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala

Dr. Rabóczki Bence

főigazgató

Budapest, 2021. *augusztus 10.* ”

1. Feladatkör, tevékenység

A Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLI. törvény (a továbbiakban: NEBtv.) rendelkezik a Nemzeti Emlékezet Bizottságának (a továbbiakban: Bizottság) létrehozásáról, a Bizottság jogállásáról, feladat- és hatásköréről, elnökének és tagjainak jogállásáról. A Bizottság munkaszervezete a Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala (a továbbiakban: Hivatal), amelynek jogállásáról és személyi állományáról a NEBtv. mellett a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról szóló 2019. évi CVII. törvény rendelkezik.

A Bizottság a kommunista diktatúrával kapcsolatos állami emlékezet megőrzésével, valamint a diktatúra hatalmi működésének feltárásával foglalkozó testület. A Bizottság az 1944. december 21. és 1990. május 2. közötti időszak átfogó elemzésével és a kommunista diktatúra működésének feltárásával összefüggésben elsősorban az alábbi tevékenységeket végzi:

- tudományos kutatás,
- irat-, képi és hanganyagok nyilvánosság számára való közzététele,
- irat-, képi és hanganyagok digitalizálása,
- ismeretterjesztés, oktatási segédanyagok kiadása,
- a feltárt tényadatokból és eredményekből a nyilvánosság számára elérhető online adatbázis készítése, tudásközpont és digitális archívum létrehozása,
- élő tanúk emlékeinek rögzítése,
- a kommunista diktatúra felépítésével, működésével kapcsolatos vizsgálati eredmények közzététele,
- a kommunista hatalombirtokosoknak a diktatúra működésével összefüggő szerepükre és cselekményeikre vonatkozó személyes adataik közzététele.

A Bizottság feladatainak ellátása érdekében tudományos kutatómunkát végez. A tudományos kutatások folyamatát a 2020. év során a koronavírus világjárvány megfékezése érdekében bevezetett korlátozó intézkedések elkerülhetetlenül lassították, tekintettel a kutatóhelyek, levéltárak, múzeumok időszakos bezárására. Ezt bizonyos feladatok előre hozásával, az online elérhető források fokozottabb felhasználásával sikerült áthidalni. A Bizottság a 2020-as évben, alkalmazkodva a pandémiás helyzet sajátosságaihoz, új online tartalmak biztosításával igyekezett enyhíteni az elmaradt rendezvények által keletkezett űrt. Ilyen újítás volt például a <https://kiadvanyok.neb.hu/hu> microsite, amelyen ingyenesen elérhető a Bizottság eddigi valamennyi kiadványa PDF formátumban. Szintén 2020-ban készítette el és mutatta be a Bizottság az érdeklődőknek a <https://gulag.neb.hu/> tematikus weboldalt, ami a Magyar gulág nevet viselő országos megemlékezéssorozat részeként készült el.

A kutatómunka egyrészt kiemelt projektek keretében, részben társintézményekkel együttműködve, szakmai műhelyek bevonásával zajlik. A Bölcsészettudományi Kutatóközponttal 2014-ben életre hívott Vidéktörténeti Témacsoport 2020-ban tovább folytatta a kommunista diktatúra vidéki társadalomtörténeti jelenségeinek átfogó vizsgálatát az egész országra kiterjedő levéltári alap kutatások révén, különös tekintettel a diktatúrával szemben megnyilvánuló ellenállás egyéni és kollektív formáira Magyarországon és az egész Kárpát-medencében. A kutatómunka következő állomásaként 2020-ban jelent meg a Vidéktörténeti Témacsoport ötödik tanulmánykötete „Az árnyékos oldalon. Vidéki Magyarország a rövid hatvanas években” címmel, elsősorban az 1960-as évtized fejleményeit taglalva, részben a forradalom utáni megtorlás és a kényszerkollektivizálás után uralmi módszereket váltó Kádár-rendszert elemezve, részben erdélyi és magyarországi esettanulmányokon keresztül vizsgálva a termelősövetkezeteket, külön is kitérve a hatalmi struktúrák és helyi közösségek viszonyára.

A Bizottság – tekintettel arra, hogy 2020-ban volt a recski kényszermunkatábor létesítésének 75. évfordulója – Magyar gulág címmel országos megemlékezéssorozatot szervezett. A Magyar gulág programsorozat többek között tudományos konferenciákkal, kiállítással, rövidfilmmel (Mi, a rendszer ellenségei), tematikus honlappal, középiskolásoknak szóló tanulmányi versennyel segíti az internáltak, kitelepítettek és zárt táborokba hurcoltak sorsának megismerését és az áldozatok emlékének méltó ápolását. A pandémiás helyzet miatt a programok egy részét 2021-re kellett átütemezni.

A Magyar Nemzeti Levéltárral közös kiemelt kutatás a Jog- és tulajdonfosztás, identitástörés a vidéki Magyarországon a kommunista diktatúrában címet viseli. Legfőbb célkitűzése a vidéki Magyarországon elszenvedett jog- és tulajdonfosztások feltárása és bemutatása 1944-től kezdődően. A projekt keretében a térben és időben átívelő kutatások alapvető célja az, hogy azonos kérdéscsoportok alapján lokálisan és regionálisan, hét kiválasztott megye forrásaira támaszkodva tárja fel és elemezze a második világháború végén és a kommunista diktatúrában meghozott állami döntéseket, azok hatásait, különös tekintettel a tulajdonfosztás kérdéskörére.

A Károli Gáspár Református Egyetemen 2018-ban elindított közös kutatás a kommunista diktatúra alatti protestáns vallásgyakorlásban rejlő ellenállási lehetőségek, eszközök feltárását tűzte célul. A református – és részben az evangélikus – közösséget vizsgálva a projekt mindenekelőtt két problémára fókuszál. Sarkalatos kérdés a még élő személyek emlékeinek szisztematikus összegyűjtése, hiszen sok esetben csak ők rendelkeznek információkkal az „alsó szinten” zajló, a hatalom vagy az egyházi vezetés előtt titokban tartott tevékenységről. Az egykori résztvevők „beszélgetése” az információk kárpótlás, az erkölcsi elégtételadás része is, ám egyúttal új, eddig ismeretlen forrásokat is felszínre hozhat a téma kutatói számára. A másik vizsgált részprobléma a reformátusok részéről megindult, nem hivatalosan szervezett Erdély-járó mozgalom, amely az 1980-as években segített az elcsatolt és az anyaországi magyarság közötti kapcsolatok intenzívebbé tételében, illetve hozzájárult a hazai közbeszédben a határon túli magyarok helyzetének megjelenítéséhez, a pártállami rendszer lépéskényszerbe hozásához. A Bizottság és a Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézete kutatócsoportot hozott létre budapesti és vidéki egyetemek, kutatóintézetek és más műhelyek munkatársainak részvételével. A résztvevők egyfelől feltárják a keresztyén/keresztény közösségek számára adott eszközöket, lehetőségeket, mozgásteret a vallásgyakorlás egyéni és közösségi formáinak megélésére, az áthagyományozott értékrend továbbadására. Másfelől, az egyházak és a pártállami rendszer közötti viszony új források segítségével történő megvilágítása útján adalékokkal szolgálnak a Kádár-korszak általános társadalomtörténete számára is.

Az előzőekben bemutatott kutatást a katolikus közösség vonatkozásában is szükséges elvégezni. Ennek érdekében a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága 2019. augusztus 21-én szándéknyilatkozatban fejezte ki akaratát a kommunista diktatúra alatti vallásgyakorlás lehetőségeinek és a vallási ellenállás formáinak közös projekt útján való feltárására. A kutatás célja a már rendelkezésre álló kutatási eredmények, forrásgyűjtemények és adatbázisok felhasználásával, valamint új kutatások megindításával bemutatni a pártállami egyházpolitikára, a kommunista rendszer vallásellenességére adott katolikus válaszkísérletet és feltárni az értékmentés megvalósult formáit. A kutatócsoport 2019 novemberében állt fel, történészek, szociológusok, könyvtárosok és levéltárosok részvételével. A tagok több levéltárat (Magyar Nemzeti Levéltár, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Veszprémi Érseki Levéltár, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Szombathelyi Püspöki Levéltár, Pannonhalmi Főapátság Levéltára), egyetemeket (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Nemzeti Közszolgálati Egyetem) és kutatóintézeteket (Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Nemzeti Emlékezet Bizottsága) képviselnek. 2020 folyamán az egységes módszertan és a forrásfeltárás, -elemzés általános elveinek kialakítása érdekében rendszeres műhelybeszélgetéseken mutatkoztak be a projekt résztvevő műhelyei és kutatói.

A 2020-as év kiemelt jelentőségű kiadványa a "Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból" címet viselő portrégyűjtemény, amely a Mathias Corvinus Collegium Alapítvány, a Mandiner és a NEB együttműködése eredményeként született. A kötetbe olyan személyek kerültek, akik történelmi határhelyzetben nem a könnyebbnek ígérkező irányban haladtak tovább. Van közöttük szerzetes, katona, arisztokrata, egyszerű parasztember és egykori 1919-es kommunista is, akit nemzeti alapokon nyugvó szocializmusértelmezése miatt Rákosiék és Kádárék is persona non gratának minősítettek, a vészkorszak embermentői, a nácikkal szembeni ellenállók, a kommunista hatalomátvétel ellen küzdők, 1956-os forradalmárok és szabadságharcosok, valamint erdélyi, kárpátaljai, délvidéki és felvidéki magyar papok, politikusok és értelmiségiek. Túlnyomó többségük mindkét totalitárius ideológia, a náciizmus és a kommunizmus ellen fellépett, sokuk története a tragikus időkben mutatott bátor viselkedésük ellenére a szélesebb közönség előtt mindmáig ismeretlen. 2020-ban új sorozatot indított a NEB Magyar zsidóság a diktatúrában címmel. Dombi Gábor: Osztályellenségek című munkája az 1951-es budapesti kitelepítés zsidó áldozatairól szól. Novák Attila: Ideológia és önazonosság című könyvének témája az 1953-as budapesti cionista per.

Gúth Zoltán: Szibériai napló, 1948—1954 című visszaemlékezésével folytatódott a 2017-ben indított Gulág könyvek sorozat. Gúth Zoltánt a második világháborút követő évek magyarországi zűrzavarából kamaszos nyughatatlansága és kalandvágya indította útnak, de végül csak a Gulag-szigetvilágig jutott. Két év szibériai kényszermunka, további négy és fél év száműzetés és egy orosz nővel kötött házasság után, 1954-ben térhetett haza. Naplóformában megírt visszaemlékezése nem szokványos láger-szenvedéstörténet: száműzetése éveinek érzékletes leírásából valóságos szibériai pikareszk- és fejlődésregény tárul az olvasó elé.

A Bizottság a NEBtv-ben megfogalmazott feladatainak megfelelően, munkacsoportok keretében szisztematikusan folytatta annak vizsgálatát, hogyan működtek a pártállami diktatúra formalizált és rejtett hatalmi mechanizmusai a mindennapi gyakorlatban. A Bizottság célja – a diktatúra emlékezetének megőrzése és a közgondolkodás formálása érdekében – a kutatási eredmények minél szélesebb körben történő megismertetése és elérhetővé tétele. A Bizottság 2020-ban jelentette meg a belügyi munkacsoport legújabb kötetét Pártállambiztonság címmel. Szerzője, Krauhulcsán Zsolt tizennégy, az 1956-os forradalom leverésében és az azt követő megtorlás lebonyolításában aktívan közreműködött állambiztonsági főtiszt pályaképét tárja az olvasó elé.

2018-ban mutatta be a Bizottság a perek56.hu internetes adatbázist, amely a Kúria, a Legfőbb Ügyészség és a Bizottság 2014-ben indult együttműködése eredményeként született meg. Az adatbázis az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbe fojtását követő megtorlás során a végrehajtott halálos ítélettel zárult pereket mutatja be. Az 1956-ot követő megtorlás történetének pontosabb rekonstrukciója érdekében a kutatómunka az adatbázis alapjául szolgáló büntetőeljárások körének kiterjesztésével folytatódott. A Bizottság 2020-ban tovább folytatta az adatbázis kibővítését a halálra ítélt, de a kivégzést végül elkerülők, továbbá az úgynevezett „nagyidősök” – életfogytig tartó, vagy 15–20 év börtönnel sújtottak – sorsának és az ellenük lefolytatott eljárások végrehajtóinak bemutatásával.

A Kúria, a Legfőbb Ügyészség és a Bizottság közötti szakmai együttműködés keretében került sor 2019. szeptember 17-én a „Törvénysértő perek 1945 után – a kutatás lehetőségei” címet viselő tanácskozás megrendezésére. A konferencián a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész és a Bizottság elnöke szándéknyilatkozatot írt alá együttműködésük elmélyítéséről és kibővítéséről. A felek e dokumentumban „kifejezik szándékukat, hogy feltárják az 1945–56 közötti időszak törvénysértő pereit”. A kutatómunka a nyilatkozat aláírását követően azonnal

megindult és 2020-ban is folytatódott. Az első eredményeket a Bizottság a 2021. év folyamán tervezi publikálni.

A Bizottság 2020-ban is kiemelt figyelmet fordított arra, hogy együttműködjön más kelet-közép-európai emlékezetpolitikai intézetekkel, valamint további nemzetközi szervezetekkel.

A Nemzeti Emlékezet Bizottsága és az Orosz Állami Társadalom- és Politikatörténeti Levéltár (RGASZPI) egy közös kutatási program keretében a Komintern és Magyarország két világháború közti kapcsolatát és az abban részt vevő magyar személyek tevékenységét vizsgálja. A program első állomásaként a NEB tudományos munkatársaiból és az RGASZPI levéltárosaiból álló munkacsoport egy tudományos-ismeretterjesztő jellegű kiállítást rendezett, amely a pandémia miatt egyelőre csak digitálisan került bemutatásra.

A Bizottság és az Orosz Állami Legújabbkori Történeti Levéltár (RGANI) együttműködésében 2020-ban folytatódott a Szovjetunió és Magyarország közt 1956–1980 közt a legmagasabb szinten létrejött szovjet–magyar hivatalos tárgyalások és lehetőség szerint a pártvezetők nem hivatalos megbeszéléseiről fennmaradt (elsősorban) orosz levéltári dokumentumait bemutató tudományos forráskiadvány közös előkészítése. A tervek szerint az első kötet a kádári–hruscsovi időszakot (1956–1964), a második a kádár–brezsnyevi időszakot (1964–1980) öleli majd fel.

2020-ban is folytatódott a munka a Bizottság szakmai együttműködésével az Emlékezet és Szolidaritás Európai Hálózatával (European Network of Remembrance and Solidarity – ENRS), valamint az Európai Emlékezet és Lelkiismeret Platformjával (Platform of European Memory and Conscience – PEMC). Utóbbival két utazó kiállítás közös elkészítésén dolgozik a Bizottság: az egyik az európai gulágot mutatja be, a másik arról szól, miként zajlott a kommunista diktatúra idején az egyházak üldözése Közép-Kelet-Európában. A pandémia miatt a kiállítások bemutatása 2020-ról 2021-re tolódott.

A Bizottság honlapja mellett Facebook közösségi oldala, YouTube videómegosztó csatornája, továbbá e-mailes hírlevél szolgáltatása révén folyamatosan törekszik az érdeklődők, kiemelten a fiatalabb generációk megszólítására.

Az előirányzatok alakulása

A Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala a NEBtv. értelmében fejezetet irányító szervi jogállással bíró, központi költségvetési szerv, amelynek költségvetése az Országgyűlés fejezeten belül önálló címet képez.

Az előirányzatok módosítása

A NEB Hivatalának a Magyarország 2020. évi központi költségvetéséről szóló 2019. évi LXXI. törvényben jóváhagyott eredeti kiadási/támogatási előirányzata 1 158,2 millió forint volt.

A Hivatal 2020. évi – főösszeget érintő – előirányzat-módosítás adatait, jogcímenként az alábbi táblázat mutatja:

Előirányzat-módosítások levezetése

I/2B. melléklet

Cím, alcím, intézmény megnevezése

millió forintban egy tizedessel

Megnevezés	Kiadás	Bevétel	Támogatás	Kiadásból személyi juttatás	Létszám
2020. évi C. törvény szerinti előirányzat	1 158,2		1 158,2	694,6	61,0
Módosítások jogcímenként *					
- kormány hatáskörben – 2136-2/2020. PM	66,9		66,9	57,1	
- kormányzati hatáskörben – 5472-1/2020 PM	99,6		99,6	83,9	
- kormányzati hatáskörben – 13658-2/2020 PM	13,0		13,0	11,1	
- kormányzati hatáskörben - 2136-5/2020 PM	-0,6		-0,6		
- fejezeti hatáskörben - működési bevétel	5,4	5,4			
- intézményi hatáskörben - 2019. évi maradvány befiz.	228,1	228,1			
- intézményi hatáskörben - kiemelt előirányzatok között				-143,6	
2020. évi módosított előirányzat	1 570,6	233,5	1 337,1	703,1	61,0

* évközi átadás-átvételek, engedélyezett többletek, elrendelt létszámleépítés, átvett intézmények esetében tételes (intézményenkénti) bemutatás az átvételről

Az előirányzatok felhasználása

Az előirányzatok felhasználása összességében az alábbiak szerint alakult:

Előirányzatok teljesítésének levezetése

I/2A. melléklet

Cím, alcím, intézmény megnevezése

Megnevezés	2019. évi tény	2020. évi eredeti előirányzat	2020. évi törvényi módosított előirányzat	2020. évi módosított előirányzat	2020. évi tény	5/1	5/4
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	millió forintban, egy tizedessel					% -ban	
Kiadás	1 159,4	1 158,2	1 158,2	1 570,6	1 521,6	131,2	96,9
ebből: személyi juttatás	528,1	694,6	694,6	703,1	693,8	131,4	98,7
Bevétel	7,4			5,4	5,4	73,0	100,0
Támogatás	1 158,8	1 158,2	1 158,2	1 337,1	1 337,1	115,4	100,0
Költségvetési maradvány	221,3	–	–	228,1	228,1	103,1	100,0
Létszám (fő)	59	61			63	106,8	

*eredeti, elemi költségvetésben szereplő létszám

**tény, éves átlagos statisztikai állományi létszám

A **személyi juttatások** módosított 703,1 millió forint előirányzatából a 2020. évben 693,8 millió forint került felhasználásra, amelyet a bizottsági tagok, valamint a Hivatal köztisztviselőinek és munkavállalóinak rendszeres és nem rendszeres személyi juttatására fordított a Hivatal. A személyi juttatásokon belül az alapfeladatokkal összefüggésben kiemelt

jelentősége van a *külső személyi juttatások* előirányzatának, miután a NEBtv. alapján a tudományos kutatómunkára a Bizottság külső szakértőt vehet igénybe, ennek megfelelően az alapfeladat ellátása részben köztisztviselői státuszban lévő kutatókkal, részben kutatási szerződés keretében megbízott kutatókkal történik.

A dologi kiadások fedezetet nyújtottak a kutatási tevékenységhez kapcsolódó felhasználási engedélyek ellentételezésére, a nemzetközi kapcsolattartás érdekében felmerült kiküldetési kiadásokra, a kutatások eredményeként készült tanulmányok, a szakmai rendezvények előadásainak könyv formában történő megjelentetésére, a kutatási eredmények internetes honlapon, oldalakon történő megjelentetésére, valamint a működési, üzemeltetési költségekre.

Az előirányzat-maradvány alakulása

A Hivatal 2020. évi fel nem használt kiadási előirányzatából (kiadási megtakarításból adódóan) a Hivatal tényleges **előirányzat maradványa** 49,0 millió forint.

A Hivatal maradványa nem tekinthető kötelezettségvállalással terheltnek, ennek következtében befizetésre került a Központi Maradványelszámolási Alapba.

2. Egyéb

A vagyon alakulása

A Hivatal mérlegében a vagyoni érték soron kimutatott nettó 99,9 millió forint vagyoni értékű jog jellemzően a kutatások eredményeként létrejött tanulmányok felhasználási jogának ellenértéke. Az ingatlanok mérlegsoron a Budapest VIII., Vas utca 10. sz. alatti székház értéke szerepel 535,6 millió forint összegben, a gépek, berendezések, felszerelések és járművek mérlegértéke 36,0 millió forint, amely az informatikai eszközök, irodai gépek, valamint a hivatali gépjárművek könyvszerinti értékét mutatja. A pénzeszközök záró állományának értéke 45,5 millió forint volt.

A Hivatal fejezeti előirányzatokat nem kezel, vállalkozási tevékenységet nem folytat.